

Жива природа

Марія Надрага

БІБЛІЙНІ РОСЛИНИ

ПШЕНИЦЯ (*TRITICUM* SP.) ТА ЯЧМІНЬ (*HORDEUM* SP.)

Родина: Злакові (Poaceae)

Серед найпопулярніших та найбільш знаних в Україні рослин, про які багаторазово згадує Біблія, є пшениця та ячмінь. Вони належать до групи найважливіших рослин Святого Письма. У Біблії згадуються не лише назви цих рослин, але й терміни на кшталт „збіжжя”, „зерно”, „хліб”, „колосся” тощо. У вузькому розумінні слова такі узагальнені назви стосуються саме пшениці та ячменю, хоча у ширшому їх значенні може йти мова і про інші зернові сільськогосподарські культури.

Історія культивування пшениці сягає багатьох тисячоліть. Археологічні знахідки на територіях Ірану, Іраку та Туреччини свідчать, що там її вирощували ще у VIII–VII тис. до н. е. Згадки про пшеницю можна віднайти у клинописах шумерів (IV–III тис. до н. е.). Пшеницю вирощували у Стародавньому Єгипті та Китаї, а у Європу вона потрапила з Азії. Наші предки, слов'яни, що жили на території України, ще за багато років до нашої ери вирощували пшеницю. Її зерна археологи знаходять у Закарпатській області, у скіфських могилах та на трипільських стоянках.

За гіпотезою вчених, предком пшениці є вимерлий вид пирію, з якого шляхом тривалої еволюції утворилися спочатку дикорослі, а потім окультурені види пшениці: двозернянка та однозернянка.

У старозавітні часи на Близькому Сході вирощували здебільшого пшеницю однозернянку (*Triticum monococcum*), пшеницю двозернянку (*Triticum dicoccum*), а пізніше – тверду пшеницю (*Triticum durum*). Пшениця однозернянка має, як правило, одну зернівку у колоску. Її плоди (зернівки) зрослися з квітковими лусками, тому погано обмолочуються. Мука із зерен цієї пшениці має погану якість і малоприсадатна для випічки хліба. Її зерно використовують переважно як корм для худоби.

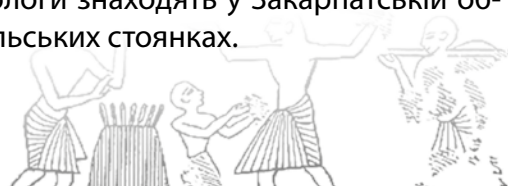
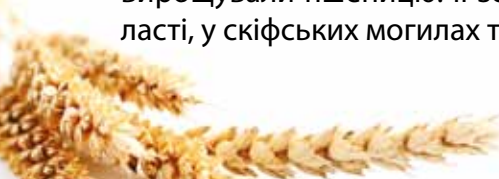
Пшениця двозернянка належить до групи дворядних пшениць з двома зернівками у колоску. З муки пшениці двозернянки випікали хліб.

Зерна твердої пшениці багаті на білок, тверді, легко обмолочуються. Мука з них якісна, поживна і добра для випічки хліба.

Ячмінь згадується у текстах Біблії завжди після пшениці. І це зрозуміло, адже ячмінне зерно цінувалося менше. Про це свідчить, зокрема, згадка Йона Богослова про три ковші ячменю, які прирівнювали за ціною до одного ковша пшениці: „І я чув мов голос посеред чотирьох істот, що говорив: „Мірка пшениці за динарій і три мірки ячменю за динарій...” (Одкровення 6, 6).

Стародавні євреї сіяли невибагливий ячмінь на пісних землях, по сухих пагорбах та на межі з пустельними районами. У часи Ісуса хліб з ячмінної муки був основною їжею для вбогих людей. У Біблії є згадка про чудо, коли Ісус нагодував п'ятитисячний натовп людей усього-на-всього п'ятьма ячмінними хлібами. Сталося це навесні, перед Великоднем, коли запаси збіжжя вичерпувалися і бідняки голодували (Йоан 6, 9–13).

Ячмінь почали культивувати ще у VIII тис. до н. е. у Малій Азії, Єгипті, Ефіопії. Найімовірнішим предком видів культурного ячменю є ячмінь дикий (*Hordeum spontaneum*), поширений у країнах Східного

Середземномор'я та Західної Азії. В археологічних знахідках на території Йорданії та Ірану (приблизно 7000 р. до н. е.) трапляється тільки ячмінь дикий. І лише дещо пізніше з'являється культурний ячмінь дворядний (*H.distichon*) та ячмінь звичайний (*H.vulgare*). Вже за 5000 років до н. е. у Єгипті з ячменю виготовляли муку та пиво.

ПШЕНИЦЯ І ЯЧМІНЬ ЯК СИМВОЛИ ЖИТТЯ ТА ВОСКРЕСІННЯ

Біблія згадує про пшеницю 49 разів, а про ячмінь – 29. Вона трактує їх як символи життя та воскресіння.

Про значення пшениці і ячменю у житті віруючих людей свідчать нарікання євреїв у пустелі і страх перед карою Божою за гріхи, що полягали у знищенні врожаю цих культур (Іов 31, 40; Юдита 2, 27; Йоїл 1, 11; Аггей 1, 11). Від урожаю хлібних культур залежав добробут населення краю, де випадало мало дощів. Лани у Палестині у ті часи не поливали, а тому Біблія часто розповідає про голодні роки. Водночас Єгипет на сторінках святого Письма фігурує як країна, багата на воду для зрошення.

Не менш численними у Біблії є згадки про основний продукт харчування – хліб. Як правило, його виготовляли з пшеничної або ячмінної муки. Про хліб читаємо вже у першій біблійній книзі: „У поті лица твого їстимеш хліб твій, доки не вернешся в землю, що з неї тебе взято; бо ти є порошок і вернешся в порошок” (Буття 3, 19). Про значення хліба для фізичного існування людини говориться також і у молитві, якої навчив апостолів Ісус: „...хліба повсякденного дай нам сьогодні...”.

Стародавні євреї традиційно випікали прісний хліб, оскільки вважали, що процес бродіння псує цей продукт. Саме прісний хліб використовували для різноманітних жертвопринесень та брали з собою у тривалі мандрівки (Вихід 12, 15). Легенда розповідає, що у часи виходу євреїв з єгипетської неволі не було часу на заквашування хліба, а тому хліб виходив прісний. На згадку про цю подію євреї у час святкування Песаха (свята виходу з єгипетської неволі) вживають мацу (прісний хліб з борошна і води). До середини XIX ст. мацу виготовляли вручну, і коли була винайдена перша машина для виготовлення маці, між рабинами розгорнулася серйозна суперечка. Деякі з них вважали, що машинна маца не може узгоджуватися з єврейським законом, оскільки в людини немає можливості керувати кожною стадією цього процесу. Більше того, у машини, з її численними деталями, є багато місць, де шматочки тіста можуть прилипнути і забродити. Інші вважали, що машинна маца краща, оскільки процес її приготування швидший, а

Хуан де Хуанес „П'яна вечеря”, бл. 1562

ймовірність того, що тісто закваситься, набагато менша. Зрештою, використання машинної маці було дозволено, хоча ортодоксальні віруючі впродовж усього Песаха вживають мацу лише ручного приготування.

Хліб у Біблії теж символізує життя та воскресіння. Ось як говорить Христос своїм учням: „Я – хліб життя. Хто приходить до мене – не голодуватиме; хто в мене вірує – не матиме спраги ніколи” (Йоан 6, 35). Так Ісус навчав своїх учнів, що хліб необхідний для фізичного існування, а віра у Господа є обов'язковою для духовного розвитку людини та її спасіння. Цю думку особливо підкреслюють події останньої вечері, під час якої відбувається чудесне перетворення тіла Ісуса на хліб. „І, взявши хліб, віддав хвалу, поламав, дав їм і мовив: „Це – моє тіло, що за вас віддається. Чиніть це на мій спомин” (Лука 22, 19). Цю настанову Ісуса, яку він залишив своїм послідовникам, досі виконують усі християни через Святе Причастя.

Ось і завершується розповідь про головні біблійні рослини. Але ми продовжимо рубрику „БІБЛІЙНІ РОСЛИНИ” у наступних числах журналу, і ви дізнаєтеся про різноманітні дерева та кущі, квіти, ароматичні, лікарські та інші рослини, про які теж є згадки на сторінках Біблії.